

"בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ" הלקח הנשגב בפסוק "בראשית" על ענוה שהמבחן עליה "לב טוב" ו"מעביר על מדותיו"

כנגע נראה לי בבית". על פי מה ששנינו בגמרא (ערכין טז.) כי הנגעים באים על גסות הרוח, והנה המתגאה פוגם באות ב' של "בראשית", שפתח בה הקב"ה את התורה כדי ללמדנו מדת ענוותנות. הנה כי כן זהו שאומר בעל הבית שלקה בנגעים לכהן: "כנגע נראה לי בבית", נראה לי שבגסות רוחי פגמתי באות "בית" של "בראשית".

במאמר העשירי "נעשה אדם" גילה הקב"ה גם כן ענוותנות

ועתה בא וראה חידוש גדול עד כמה חשובה היא מדת הענוה בעיני הקב"ה, על פי מה ששנינו בגמרא (רי"ה לב.) שצריך לומר בראש השנה עשרה פסוקים של מלכויות, ומפרש בגמרא: "הני עשרה מלכויות כנגד מי, רבי יוחנן אמר, כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם". ומקשה בגמרא הלא במעשה בראשית לא נזכרו "ויאמר" רק ט' פעמים, ומתריך: "בראשית נמי מאמר הוא דכתיב (תהלים לג-יג) בדבר ה' שמים נעשו".

והנה בענין חשבון העשרה מאמרות שנברא בהם העולם מצינו כמה שיטות בדברי חכמינו ז"ל, והנה מה שמצינו על כך במדרש (ב"ר י"א):

"תנינן בעשרה מאמרות נברא העולם, ואלו הן, בראשית, ורוח אלקים מרחפת, ויאמר אלקים יהי אור, ויאמר אלקים יהי רקיע, ויאמר אלקים יקוו המים, ויאמר אלקים תדשא הארץ, ויאמר אלקים יהי מאורות, ויאמר אלקים ישרצו המים, ויאמר אלקים תוצא הארץ, ויאמר אלקים נעשה אדם".

נמצינו למדים משיטה זו כי המאמר העשירי הוא (בראשית א-כז): "ויאמר אלקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו". והנה כאשר נתבונן נראה כי כמו שגילה הקב"ה במאמר הראשון: "בראשית ברא אלקים" מדת ענוותנותו, במה שלא פתח בהזכרת שמו: "אלקים ברא בראשית", כך במאמר העשירי גילה הקב"ה את מדת ענוותנותו במה שאמר: "נעשה אדם" בלשון רבים, כמו שפירש רש"י: "נעשה אדם, ענוותנותו של הקב"ה למדנו מכאן, לפי שהאדם הוא בדמות המלאכים ויתקנאו בו, לפיכך נמלך בהן".

הקדים מדת הרחמים ושתפה למדת הדין, הלא ברור כי הקב"ה היודע מראשית דבר אחרית דבר, כבר ידע מראש שאין העולם יכול להתקיים במדת הדין, אם כן מה ראה על ככה להעלות במחשבתו תחילה לברוא את העולם במדת הדין.

חשבתי דרכי להעלות על שלחן מלכים רעיון חדש בדרך עבודה, על פי מה שדרשו במדרש (ב"ר א-יב) הטעם שפתח הקב"ה את התורה בפסוק: "בראשית ברא אלקים", כי בכך ביקש הקב"ה ללמדנו על מדת ענוותנותו, שלא פתח בהזכרת שמו "אלקים" כמנהגם של מלכי בשר ודם:

"שמעון בן עזאי אומר (תהלים יח-לו) וענותך תרנני, בשר ודם מזכיר שמו ואחר כך שבחו, פלן אגוסטולי, פלן פראטאטא [ערוך: מיני שררות הן], אבל הקב"ה אינו כן, אלא משברא צורכי עולמו אחר כך מזכיר שמו, בראשית ברא ואחר כך אלקים".

ונראה פשוט כי שמעון בן עזאי נתכוון ליישב בכך הפליאה, מה ראה הקב"ה לפתוח את התורה באות ב' באומרו: "בראשית ברא אלקים", ולא באות א' כפי שהיה ראוי לומר: "אלקים ברא בראשית", וכבר עמד על כך ב"תנא דבי אליהו" רבה (סוף פרק לא):

"ומה נשתנה הבי"ת מכל הכ"ב אותיות, שבה ברא הקב"ה את עולמו, שנאמר בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, והלא אין ראוי לומר אלא אלקים ברא בראשית, ומה תלמוד לומר בראשית ברא אלקים". ומתריך: "התורה נאמרת תחילה בב' שהוא לשון ברכה, ולא נאמרה באל"ף בתחילה שהוא לשון קללה של ארור".

אך לפי דברי שמעון בן עזאי למדנו תירוץ על כך, כי בכוונה תחילה פתח הקב"ה באות ב' של "בראשית ברא אלקים" ולא באות א' של "אלקים ברא בראשית", כדי ללמדנו בכך על מדת ענוותנותו שלא רצה לפתוח את התורה בהזכרת שמו, עד שהזכיר תחילה את מעשיו בבריאת העולם.

יומתק לפרש בזה מה שכתוב בנגעי בתים (ויקרא יז-לה): "ובא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר

לקראת שבת קודש הבאה עלינו לטובה פרשת בראשית, דבר בעתו מה טוב לפתוח במה שהביא ב"דברי יחזקאל" בשם חמיו הגה"ק בעל "אריה דבי עילאי" רבי אריה ליבוש אבדק"ק ווישניצא זי"ע, לבאר הטעם שהעולם מכנים שבת זו בתואר "שבת בראשית", ולא מצינו תואר זה בשאר שבתות השנה: "שבת נח", "שבת לך לך" וכדומה, על כך הוא מבאר:

"הענין כך הוא, דבימים הנוראים הקדושים כל אדם היה לו אז הרהור תשובה, וקיבל אז על עצמו איזו הנהגה טובה, כל איש לפי ערכו ומדרגתו, לכן נקראת שבת בראשית, שמזכירים להאדם שמה שעבר עבר, ומעתה מתחיל סדר חדש, וישתדל את עצמו שיהיה מעתה טוב".

הנה כי כן ברוח של "שבת בראשית", לקראת התחדשות המאמרים לשנה זו על פרשיות התורה פרשת בראשית, נפיל את תפלתנו ותחינתנו לפני הקב"ה נותן התורה החונן לאדם דעת, שיוליכנו בדרך אמת להתבונן בפסוקי התורה שבכתב, באור תורתם של חכמינו ז"ל התנאים והאמוראים בתורה שבעל פה, על פי הקדמות יקרות ויסודות איתנים בדרך פרדס, שגילו לנו רבותינו הקדושים הראשונים והאחרונים שהאירו את העולם בחכמת תורתם.

בפסוק "בראשית" למדנו על מדת ענוותנותו של הקב"ה

פתח דברינו יאיר להתבונן בפסוק הראשון שבחר הקב"ה לפתוח בו את התורה שבכתב (בראשית א-א): "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ". ופירש רש"י בשם המדרש: "ברא אלקים, ולא אמר ברא ה', שבתחילה עלה במחשבה לבראותו במדת הדין, וראה שאין העולם מתקיים והקדים מדת הרחמים ושתפה למדת הדין, והיינו דכתיב (שם ב-ד) ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים".

ידוע מה שתמהו על כך בספרים הקדושים [של"ה הקדוש, ערבי נחל ועוד], איך יעלה על הדעת לומר על הקב"ה, שבתחילה עלה במחשבה לברוא את העולם במדת הדין, ואחר כך כשראה שאין העולם מתקיים

**ישׁוב הפליאה: איך אפשר לומר על הקב"ה שבתחילה
עלה במחשבתו לברוא את העולם במדת הדין ושוב חזר בו**

**מדרש: הקב"ה לא רצה לפתוח התורה: "אלקים ברא בראשית"
מצד ענוותנותו שלא לפתוח בשמו תחילה**

**בסיום עשרה המאמרות: "נעשה אדם", גילה הקב"ה
גם כן ענוותנותו כשהתייעץ עם המלאכים**

**"אבן מאסו הבונים" - אב"ן נוטריקון: בראשית נ'עשה א'דם
"היתה לראש פינה", ללמדנו מדת הענוה**

וכן שנינו בגמרא (סוטה ה.): "אמר רבי יוסף, לעולם ילמד אדם מדעת קונו, שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני". ופירש רש"י: "מדעת קונו, לאהוב את הנמיכות. כל הרים וגבעות, כגון תבור וכרמל שבאו שם כדכתיב (תהלים סח-ז): למה תרצדון הרים גבנונים". הרי מבואר כי התורה יכולה להתקיים רק במי שיש בו מדת הענוה.

על פי האמור נשכיל להבין מה שבחר הקב"ה מכל העמים לתת את התורה דוקא לישראל, משום שיש בהם מדת הענוה שהיא כל כך נצרכת להשגות התורה, כמו שדרשו בגמרא (חולין פט). על הפסוק (דברים ז-ז): "לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם כי אתם המעט מכל העמים".

"אמר להם הקב"ה לישראל, חושקני בכם שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה, אתם ממעטין עצמכם לפני, נתתי גדולה לאברהם, אמר לפני (בראשית יח-כז) ואנכי עפר ואפר, למשה ואהרן, אמר (שמות יז-ז) ונחנו מה, לדוד, אמר (תהלים כב-ז) ואנכי תולעת ולא איש. אבל עובדי כוכבים אינן כן, נתתי גדולה לנמרוד, אמר (בראשית יא-ד) הבה נבנה לנו עיר, לפרעה, אמר (שמות ה-ב) מי ה', לסנחריב, אמר (מלכים ב יח-לה) מי בכלל אלהי הארצות וגו', לנבוכדנצר, אמר (ישעיה יד-ד) אעלה על במתי עב, לחירם מלך צור, אמר (יחזקאל כח-ב) מושב אלקים ישבתי בלב ימים".

והנה מטעם זה בחר הקב"ה גם כן לתת את התורה לישראל, דוקא על ידי משה רבינו שהכתוב מעיד עליו (במדבר יב-ג): "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", והרי זה מצטרף למה שנתן לנו הקב"ה את התורה על הר סיני שהוא נמוך מכל ההרים, ולישראל שהם ממעטים עצמם לפני הקב"ה.

מעתה יאירו עינינו להבין מה שפתח הקב"ה את התורה בפסוק: "בראשית ברא אלקים", כדי ללמדנו על מדת ענוותנותו שלא פתח בהזכרת שמו, וכן בסיום התורה צוה הקב"ה לכתוב: "לעיני כל

כתיבת ג' תיבות "לעיני כל ישראל" באמצע השורה, כדי להורות בכך שאין אדם יכול להגיע להבנת תכלית התורה, ומזה תשכיל להבין, "חזק ואמץ", שאתה צריך להתחזק ולהתאמץ בלימוד התורה, "כי אתה תבוא את העם הזה אל הארץ", והנה (ב"ב קנח): "אורא דארץ ישראל מחכים", אם כן על ידי יגיעת התורה תזכה שם להשגות התורה ביתר שאת עכדה"ק.

לפי האמור יומתק לקשר בזה סיום התורה לתחילתה, כי סיום התורה הוא בתיבות: "לעיני כל ישראל" באמצע השורה ללמדנו מדת ענוה, אך מניין יש לנו הכוח להתגבר על יצר הגאווה, לכן פתח הקב"ה את התורה: "בראשית ברא אלקים", ללמדנו מדת ענוותנותו שלא פתח בהזכרת שמו, ומאחר שנצטוונו להדבק במדותיו כמו שדרשו בגמרא (שבת קלא): מקרא שכתוב (שמות טו-ב): "זה אלי ואנוהו - הוי דומה לו, מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום", הרי נוכל להדביק במדת ענוותנותו.

והביאור על כך הוא, שהרי מקרא מלא דיבר הכתוב (דברים לב-ט): "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו". כי בכל אחד מישראל יש חלק אלוך ממעל, כמו שכתוב בבריאת האדם (בראשית ב-ז): "ויפח באפיו נשמת חיים". לכן יש בכוחו של כל אחד מישראל שיש בו חלק אלוך ממעל להתדבק במדותיו של הקב"ה, כי החלק שהם ישראל יש בו הכח והתכונות של הכלל, שהוא הקב"ה שנפח בהם נשמת חיים.

**אין התורה מתקיימת
אלא במי שדעתו שפלה**

ויש לבאר הטעם שבחר הקב"ה ללמדנו על מדת הענוה בפתיחת התורה ובסיומה, על פי מה ששנינו בגמרא (תענית ז): "למה נמשלו דברי תורה למים, דכתיב (ישעיה נה-א) הוי כל צמא לכו למים, לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה".

מזה נשכיל להבין כמה חשובה היא מדת הענוה בעיני ה', שפתח וסיים בה את המאמרות שברא בהם את העולמות. ויש לרמוז ענין זה בדברי דוד המלך נעים זמירות ישראל (תהלים קיח-כב): "אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה, מאת ה' היתה זאת היא נפלאות בעינינו" - אב"ן נוטריקון שני המאמרים הראשון והאחרון: בראשית נ'עשה א'דם, אשר בהם גילה הקב"ה את מדת ענוותנותו.

ועל כך אמר: "אבן מאסו הבונים", מלכי אומות העולם הבונים מלכותם, שמאסו במדת הענוה הרמוזה בשני מאמרות הללו מפאת גסות רוחם, "היתה לראש פינה", שהרי עשרה המאמרות הם אבן הפינה שבה ברא הקב"ה את העולם וגילה בהם מדת ענוותנותו, "מאת ה' היתה זאת", שהתנהג במדת הענוה שלא לפתוח בהזכרת שמו, ועוד זאת שהתייעץ עם המלאכים בבריאת האדם, "היא נפלאות בעינינו", פלא הוא בעינינו שהקב"ה מלך מלכי המלכים, במקום גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו.

רמז על מדת הענוה גם בסיום התורה

והנה כאשר נתבונן עוד נראה כי לא רק בתחילת התורה לימד אותנו הקב"ה על חשיבות מדת הענוה אלא גם בסיומה, כמו שכתב ב"מגלה עמוקות" על ואתחנן (אופן ט), לבאר מה שנפסק להלכה בגמרא (מנחות ל) כרב אשי, כי כשכותבים ספר תורה צריך לסיים את שלוש התיבות אחרונות: "לעיני כל ישראל" באמצע השורה, כדי לרמוז בכך שאפילו אם נדמה לאדם שכבר גמר ללמוד כל התורה, ידע נאמנה שהוא עדיין עומד באמצע השורה ולא הגיע לתכליתה.

ב"אגרא דפרקא" (הוספות סימן ו) מוסיף לפרש זה כמין חומר מקרא שכתוב (דברים לא-ז): "ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ כי אתה תבוא את העם הזה אל הארץ". ויש לדקדק הלא אמירה צודקת יותר לחוש השמע ולא לחוש הראות, ואם כן היה צריך לומר: "ויאמר אליו לאזני כל ישראל". אך לפי האמור יש לפרש הכוונה בזה, על פי מה שמבואר בגמרא (תמורה יז):

"בשעה שנפטר משה רבינו לגן עדן, אמר לו ליהושע, שאל ממני כל ספיקות שיש לך, אמר לו [יהושע], רבי כלום הנחתיך שעה אחת והלכתי למקום אחר, לא כך כתבת בי (שמות לג-יא) ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל, מיד תשש כחו של יהושע ונשתכחו ממנו שלש מאות הלכות ונולדו לו שבע מאות ספיקות".

הנה כי כן מטעם זה נתחכם משה: "ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל", כלומר שהזכיר לו את ההלכה שצריך לסיים

ונראה ללמוד פתרון לחקירה זו ממנה ששינו במשנה (אבות פ"ב משנה ט): "אמר להם [רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו], צאו וראו איזו דרך טובה שידבק בה האדם. רבי אליעזר אומר עין טובה, רבי יהושע אומר חבר טוב, רבי יוסי אומר שכן טוב, רבי שמעון אומר הרואה את הנולד, רבי אלעזר אומר לב טוב. אמר להם [רבן יוחנן בן זכאי], רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם".

ופירש רבינו עובדיה מברטנורא: "לב טוב, לפי שהלב הוא המניע לכל שאר הכוחות, והוא המקור שממנו נובעים כל הפעולות, ואף על פי שיש לפעולות איברים מיוחדים, מכל מקום הכח המעורר לכל התנועות הוא בלב". אולם עדיין צריך ביאור להבין מהו הפירוש של "לב טוב" שכולל כל המדות. זאת ועוד, מדוע לא הזכיר אף אחד מהם מדת הענוה.

והנה מצינו ביאור נפלא על כך ב"מדרש שמואל" על פרקי אבות (שם) בשם רבי יהודה לירמא ז"ל: "פירוש, לב טוב, כי ממנו נובעות כל דעות האדם ובכלל זו כולם, וכוונת לב טוב היא מדת הסבלנות, שסובל אף יעשה לו רעה, ומתרחק מן הכעס, ובהיות שהענוה כוללת כל המדות הטובות, על כן אמר שבכלל דבריו דבריכם".

נמצינו למדים מזה, כי מדת "לב טוב" היא בעצם מדת הענוה הכוללת כל המדות, ומה שמכנה אותה רבי אלעזר בן ערך "לב טוב" הטעם לכך הוא, כי המבחן לדעת אם אדם הינו עניו אמיתי הוא אם יש לו לב טוב, שהביאור על כך כדברי רבי יהודה לירמא: "מדת הסבלנות, שסובל אף יעשה לו רעה, ומתרחק מן הכעס". אבל אם הוא מקפיד על כל אדם שפוגע בכבודו ומתמלא כעס, הרי זה סימן ברור שהוא רחוק ממדת הענוה כרחוק ממזרח ממערב, ואפילו אם ירכין ראשו כל היום ויברח מן הכבוד, אין זה רק מעשה חיצוני שאין בו שום קשר למדת הענוה.

נפלא להבין בזה מה שכתב ה"בני יששכר" (חדש אייר מאמר ג אות א) כי מטעם זה נתן לנו הקב"ה מצות ספירת מ"ט ימי העומר שהם כמספר ל"ב טו"ב, כי בהם צריך לעבוד על שורש כל המדות ל"ב טו"ב. ולפי המבואר כי לב טוב פירושו מדת הענוה, יומתק להבין מה שהקדים הקב"ה מ"ט ימי הספירה לקבלת התורה בחג השבועות, שהרי אין התורה מתקיימת אלא במי שהוא עניו, שמטעם זה נתן לנו הקב"ה את התורה על ידי משה רבינו שהיה עניו מכל אדם, ועל הר סיני שהוא נמוך מכל ההרים.

עוד ירווח לנו להבין בזה מה שהוסיף ה"בני יששכר" (שם) רמז נאה על מדת לב טוב שהיא כוללת כל המדות, כי מהתחלת תורה שבכתב ישנן ל"ב תיבות עד תיבת טו"ב הראשון שנזכרה

המבחן על מדת הענוה הוא לב טוב, שהיא מדת הסבלנות כלפי חבר שעשה לו רעה ואינו כועס עליו

"המבחן על ענוה ולב טוב הוא: "המעביר על מדותיו" שהשכר על כך הוא שמעבירין ממנו את כל פשעיו

הקב"ה עבר על מדת הדין והקדים מדת הרחמים כדי ללמדנו שהעולם קיים בזכות המעביר על מדותיו

"כל המעביר על מדותיו, מעבירין לו על כל פשעיו" כמו שהקדים הקב"ה מדת הרחמים למדת הדין

והנה שנינו בגמרא (קידושין ל:): "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו... ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו". מבואר מזה שאין בכח אנושי להתגבר על היצר ללא עזר אלקי יתברך שמו. נמצא לפי זה כי הבעל גאווה שאין הקב"ה רוצה לדור עמו, אין לו עזר מאת ה' יתברך להתגבר על היצר ועל ידי זה הוא נכשל בכל העוונות. וזהו ששינו בגמרא (סוטה ד:): "כל אדם שיש בו גסות הרוח כאילו עובד עבודת כוכבים". כי מחמת שאין לו עזר מהקב"ה הוא בא אפילו לידי עבירה החמורה של עבודה זרה.

וכבר העירו המפרשים כי רעיון נשגב זה מבואר ב"שערי תשובה" לרבינו יונה (שערי ראשון אות כז) אשר דיבר בגנות הגאווה: "והטעם, מלבד כי הגאווה גורמת חטאים, המדה עצמה חטאת, כמו שנאמר (משלי טז-ה) תועבת ה' כל גבה לב, ובעל הגאווה נמסר ביד יצרו, כי אין עזר השם עמו אחרי אשר הוא תועבת השם".

הנה כי כן מבואר היטב מה שפתח הקב"ה וסיים את התורה בלימוד על מדת הענוה, שהרי תכלית נתינת התורה היא כדי שנקיים כל המצוות הכתובות בה, ומאחר שאי אפשר לקיים מצוות התורה בלי עזר מהקב"ה, שמשרה שכינתו על העניו ומסייע לו להתגבר על יצרו הרע, לכן פתח הקב"ה את התורה במדת ענוותנותו של הקב"ה שאנו חייבים ללכת בה.

המבחן האמיתי של מדת הענוה הוא לב טוב

אלא שכאן המקום לחקור חקירה במשמעות האמיתית של מדת הענוה אשר רבים טועים בזה, שהרי בקלות עלולים לטעות כי הסימן למדת ענוה הוא, כאשר אדם מרכין את ראשו או עושה שאר מעשים לברוח מן הכבוד, אולם לאמיתו של דבר הרי אנו יודעים כי מדת הענוה היא לא רק בחיצוניות אלא גם בפנימיות לבו, הנה כי כן ראוי לחקור מהו המבחן האמיתי לדעת אם האדם הוא עניו או לא, כדי שנשכיל להבחין על מה אנו צריכים לעבוד כדי לרכוש את מדת הענוה.

ישראל" באמצע השורה ללמדנו מדת ענוה, כי היות ששורש כל התורה היא מדת הענוה, שהרי מטעם זה נמשלה למים היורדים למקום נמוך, לכן ראוי לפתוח ולסיים את התורה בדברים המלמדים אותנו על מדת הענוה כדי שנזכה להשגות התורה.

על פי האמור ירווח לנו להבין מה שבחר הקב"ה ללמדנו על מדת ענוותנותו, במה שפתח את התורה בתיבת "בראשית" ולא בשם "אלקים", על פי מה שפירש רש"י: "בראשית, בשביל התורה שנקראת (משלי ח-כב) ראשית דרכו, ובשביל ישראל שנקראו (ירמיה ג-ג) ראשית תבואתו". והנה מה שדרשו עוד במדרש (ב"ר א-ד): "בראשית, בזכות משה שנאמר (דברים לג-כא) וירא ראשית לו".

הרי מבואר כי תיבת "בראשית" היא רמז על החוט המשולש, שכל אחד מהם קשור בקשר אמיץ עם מדת הענוה, כי היא רמז על התורה שנקראת ראשית, שאינה מתקיימת רק אצל מי שיש בו מדת הענוה, וכן היא רמז על ישראל שנקראו ראשית, שבחר הקב"ה בהם בגלל מדת ענוותנותם, וכן היא רמז על משה רבינו שנקרא ראשית, שבחר בו הקב"ה לתת התורה לישראל מפאת היותו עניו מכל אדם, על כן גילה הקב"ה את ענוותנותו בתיבת "בראשית".

ענוה היא שורש כל התורה לעומת הגאווה שהיא אם כל חטאת

יש להרחיב עוד בביאור הענין שפתח הקב"ה את התורה וסיימה בלימוד נשגב על מדת הענוה, על פי מה שהביא הגה"ק בעל "אמרי יוסף" (הקדמה לספר לקוטי תורה וש"ס למהרי"א) הקדמה יקרה בשם הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג זי"ע, להוכיח כי מדת הענוה היא יסוד כל התורה, לעומת מדת הגאווה שהיא אם כל חטאת, על פי מה ששינו בגמרא (סוטה ה.) שאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על העניו: "שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני", אבל על המתגאה אמרו (שם): "כל אדם שיש בו גסות הרוח, אמר הקב"ה, אין אני והוא יכולין לדור בעולם".

"מעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה [להתפלל על הגשמים] ואמר עשרים וארבע ברכות ולא נענה, ירד רבי עקיבא אחריו ואמר, אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה, אבינו מלכנו למענך רחם עלינו, וירדו גשמים, הווי מרנני רבנן [אחרי רבי אליעזר שלא נענה הקב"ה לתפלתו], יצתה בת קול ואמרה, לא מפני שזה גדול מזה, אלא שזה מעביר על מדותיו, וזה אינו מעביר על מדותיו".

ונראה לבאר הענין בזה על פי מה ששינוי בגמרא (סוכה יד.): "למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר [בראשית כה-כא]: 'ויעתר יצחק לה'"], לומר לך, מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום, אף תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממדת אכזריות למדת רחמנות". מבואר מזה כי תכלית התפילה להפוך מדת הדין למדת הרחמים.

לכן המעביר על מדותיו ממדת הדין למדת הרחמים, משום שלמד מהקב"ה שהעביר על מדת הדין כדי לברוא את העולם, הרי הוא גורם מדה כנגד מדה בתפלתו שיהפוך הקב"ה מדת הדין למדת הרחמים, אבל מי שאינו מעביר על מדת הדין שבו, הרי הוא גורם ח"ו שגם הקב"ה לא יעבור על מדת הדין, ואז אין בכח התפלה להפוך מדת הדין למדת הרחמים.

והנה כאשר נתבונן נראה כי רעיון זה מתקשר למה שפתח הקב"ה את התורה: "בראשית ברא אלקים", ולא פתח בשמו: "אלקים ברא בראשית", כדי ללמדנו על מדת ענוותנותו, והנה מדת הענוה קשורה למדת ל"ב טו"ב, שרמז עליה הקב"ה בל"ב תיבות הראשונות של התורה, שהכוונה בלב טוב היא להעביר על מדותיו, כפי שעשה הקב"ה בבריאת העולם ורמז על כך בפסוק: "בראשית ברא אלקים", בתחילה עלה במחשבתו לברוא את העולם במדת הדין, אך בסופו של דבר העביר על מדתו כדי שהעולם יוכל להתקיים.

הנה כי כן זהו הלקח הנשגב שאנו חייבים ללמוד מן המחשבה והמעשה שברא הקב"ה את העולם, להתדבק במדת הענוה שהיא מדת לב טוב, לעבוד קשה בעבודת פרך להכניע את יצר הגאוה והנקמה שבאדם, על ידי שנלמד להעביר על מדותנו, ועל ידי זה יתקיים בנו מאמרו של רבא: "כל המעביר על מדותיו, מעבירין לו על כל פשעיו", ובזכות זה יקבל הקב"ה את תפלתנו כפי שקיבל את תפלת רבי עקיבא.

איך שאחד מן המתפללים שפך את לבו בכוונה גדולה בסיום תפלת הלחש באומרו: "עפר אני בחיי קל וחומר במיתתי", והנה לא עבר זמן רב ובא לריב עם הגבאי, על שלא כיבד אותו בעליה לתורה בכיבוד הראוי לו.

רבי יהונתן שלא היה יכול לעצור את פליאתו שאל את האישי, הלא זה עתה אמרת בכוונה: "עפר אני בחיי", ואיך אתה רב מיד עם הגבאי על כבודך. השיב לו האישי, אמנם כלפי הקב"ה מלך העולמים אני עפר בחיי, אבל כלפי הגבאי הזה שהוא בשר ודם איני מוכן לוותר על כבודי.

ומה מתוק הוא מה שפירש ב"נועם מגדים" (פרשת בהעלותך) מה שכתוב בשבחו של משה רבינו: "והאישי משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה". ללמדנו בכך שלא נטעה לחשוב, כי היה עניו רק כלפי הקב"ה שזכה לדבר עמו פנים אל פנים, אלא היה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה.

מעשה יאירו עינינו וישמח לבנו להבין מה עמקו מחשבותיו יתברך, שבחר לברוא את העולם דוקא באופן כזה, אשר מתחילה עלה במחשבתו לברוא את העולם במדת הדין, וכשראה שאין העולם מתקיים הקדים מדת הרחמים ושתפה למדת הדין, כי במעשה נשגב זה הראה לנו הקב"ה כביכול שהוא מעביר על מדתו מדת הדין, והקדים מדת הרחמים ושתפה למדת הדין כדי שיתקיים העולם, והתכלית בזה ללמדנו שאין העולם יכול להתקיים רק על ידי שאדם מעביר על מדותיו.

נפלא להבין בזה מאמר רבא הנ"ל: "כל המעביר על מדותיו, מעבירין לו על כל פשעיו", כי מאחר שהוא מעביר על מדותיו משום שלמד מהקב"ה, שהעביר על מדת הדין בראותו שאין העולם יכול להתקיים בה, והקדים מדת הרחמים ושתפה למדת הדין, לכן ראוי מדה כנגד מדה שיעביר הקב"ה גם עבורו את מדת הדין, להעביר ממנו על כל פשעיו במדת הרחמים, אבל אם אינו מעביר על מדותיו, כי אינו הולך בדרכו של הקב"ה שהעביר על מדתו, כי אז מדה כנגד מדה אינו ראוי שיעביר הקב"ה עמו על מדת הדין, ואז מתנהג עמו ח"ו כפי שעלה במחשבתו תחילה לברוא את העולם במדת הדין.

המעביר על מדותיו מקבל הקב"ה את תפלתו

על פי האמור יומתק לבאר מה שמצינו סגולה נפלאה, למי שזוכה להיות מעביר על מדותיו, שהקב"ה מקבל את תפלתו, כמבואר בגמרא (תענית כה):

בתורה: "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום ורוח אלקים מרחפת על פני המים, ויאמר אלקים יהי אור ויהי אור, וירא אלקים את האור כי טוב". להורות בכך כי ל"ב טו"ב הוא שורש כל המדות טובות.

ולפי מה שלמדנו מדברי ה"מדרש שמואל" בשם רבי יהודה לירמא, כי מדת לב טוב היא בעצם מדת הענוה, אם כן נפלא מה שרמז הקב"ה על מדת ל"ב טו"ב בהתחלת התורה מהפסוק הראשון: "בראשית ברא אלקים", שהרי בפסוק זה רמז לנו הקב"ה גם על מדת ענוותנותו, במה שפתח את התורה באות ב' של "בראשית ברא אלקים", ולא באות א' של "אלקים ברא בראשית", נמצא כי שני הרמזים על מדת ענוותנותו ועל מדת ל"ב טו"ב עולים בקנה אחד כפתור ופרח.

הסימן למדת ענוה ולב טוב המעביר על מדותיו

בדרך זו במסילה נעלה לבאר מה שעלה בתחילה במחשבתו של הקב"ה לברוא את העולם במדת הדין, וראה שאין העולם מתקיים והקדים מדת הרחמים ושתפה למדת הדין, כי כאשר נתבונן בהגדרה הנ"ל של מדת ל"ב טו"ב הכוללת כל המדות: "מדת הסבלנות, שסובל אף יעשה לו רעה, ומתרחק מן הכעס", נשכיל להבין שהכוונה בזה שצריך אדם להיות מעביר על מדותיו, שעל כך שינוי בגמרא (ר"ה יז.):

"אמר רבא כל המעביר על מדותיו, מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר (מ"ב ז-ח) נושא עון ועובר על פשע, למי נושא עון למי שעובר על פשע". ופירש רש"י: "המעביר על מדותיו, שאינו מדקדק למדוד מדה למצעים אותו, ומניח מדותיו והולך לו... מעבירין לו על כל פשעיו, אין מדת הדין מדקדקת אחריהן, אלא מנחתן והולכת".

היוצא לנו מכל זה כי הסימן למדת הענוה, שהיא מדת לב טוב הכוללת כל המדות, היא כאשר אדם זוכה להיות מעביר על מדותיו, שהפירוש על כך הוא כמו שפירש רש"י: "שאינו מדקדק למדוד מדה למצעים אותו". וזהו ששינוי עוד בגמרא (שם): "לשאריה נחלתו, אמר רבי אחא בר חנינא, אליה וקוץ בה, לשאריה נחלתו ולא לכל נחלתו, למי שמשים עצמו כשירים". ופירש רש"י: "אליה שמינה יש כאן, וקוץ בה, כלומר דבר תנחומין יש כאן, אבל יש בתוכה דבר קשה שאינו שוה לכל".

נפלא לצרף לכך מה שמספרים על הגה"ק רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע, ששמע פעם ביום הכיפורים

לרפואה השלימה של האשה החשובה מרת לאה בת וירג'ני שתחי' - נדבת משפחת מהדב הי"ו -

לקבלת המאמרים באימייל: mamarim@shvileipinchas.com